

procés de degradació. El 1870, el priorat estava enrunat i a Santa Margarida, que havia perdut la condició de parròquia i era solament una ermita, es realitzaren unes últimes obres de millora. La Guerra Civil comportà la destrucció i l'abandonament del temple. El 1967, el seu propietari, cedí ambdós terrenys i el seus edificis a l'Ajuntament de Martorell. El 1972, el Centre d'Estudis Martorellencs inicià els treballs de condicionament del lloc. Realitzà campanyes anuals d'excavació.

L'església i la necròpolis paleocristiana varen tenir tres fases constructives: La primera, al segle V, consistí en una aula rectangular amb la porta al costat sud, una capçalera tripartida (absis central de ferradura i dos de laterals rectangulars) i un contracor. Molt aviat, en una segona fase, al costat sud s'afegí una mena d'atri de tipus funerari i es suprimí el contracor. La tercera fase, consistí en la construcció, al centre de la nau i alineades, d'unes estructures quadrangulars segurament d'us litúrgic. Al llarg de tot aquest període, a l'entorn de l'església es formà una necròpolis.

Durant els segles VIII i IX, s'enrunaren les construccions del centre de la nau i l'atri. Amb això quedà coberta la necròpolis antiga i s'hi enterrà de nou. Finalment, al segle XI, a l'espai de la sagrera i per damunt dels últims enterraments s'hi edificà i s'hi excavaren sitges.

Durant el segle XII, es bastí el temple romànic. S'aprofitaren només els murs laterals, els quals es doblaren per mitjà de pilars i arcs formers per poder suportar una volta de canó. La nau s'allargà amb una capçalera carada. Es tapià la porta de migdia i es construí una nova façana a ponent. Consta de la porta d'accés adovellada de doble gradació, pel seu damunt dues finestres de mig punt i a dalt del tot una finestra de creu grega. Al centre de l'absis s'hi col·locà una finestra, reaprofitada de l'època visigòtica, de doble esqueixada i d'arc de mig punt monolític. El seu intradós està decorat amb dues rodes solars, cisellades en relleu.

Text i fotos: Joan Codina i Bernaus

BIBLIOGRAFIA

- Catalunya Romànica, vol. XX: El Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme.
Guies Catalunya Romànica, vol. 19: El Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme.
Guia de l'Enrajolada. Ajuntament de Martorell. 2010.
Fulletons de l'Ajuntament de Martorell. Regidoria de Comerç, Turisme i Patrimoni Històric.
Diptic de Santa Margarida, jaciment arqueològic. Centre d'Estudis Martorellencs.

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 135

14 de desembre de 2013

BAIX LLOBREGAT

MARTORELL

Vila situada a la confluència dels rius Llobregat i Anoia, on el primer forma un congost que històricament és un encreuament de camins molt important entre el Baix Llobregat, el Vallès i el Penedès i, per extensió, amb Barcelona i Tarragona. Els romans hi feren passar la Via Augusta. A les rodalies s'hi ha trobat vestigis de poblaments antics (neolítics i de l'Edat del Bronze) i també, d'una romanització intensa. Surt documentada, per primera vegada, l'any 1032, en què formava part de la baronia de Castellvell de Rosanes i tenia un mercat molt important. El 1228 passà a mans dels Montcada i més endavant, del 1309 al 1396, als Foix.

CASA MUSEU SANTACANA. L'ENRAJOLADA. Martorell.

Després s'incorporà a la Corona. La vila medieval estava tancada per muralles. Per permetre el creixement de la població, foren enderrocades, però se'n conserven algunes restes integrades als habitatges (el més important és el llenç del carrer del Revall). Al segle XIV, hi havia tres portes: a ponent el Portal d'Anoia, a llevant una de triple (portals de les Hores, de la Font i de Subirats) i a tramuntana el Portal del Revall.

A més dels edificis que es descriuran a continuació, a Martorell n'hi ha d'altres d'interès. Són aquests:

Església de Santa Maria. L'any 1033 n'hi havia una de romànica. A finals del segle XVI, se'n bastí una de nova, gòtica, amb una portada renaixentista. Fou incendiada i malmesa en els fets del 1936. El 1941 va ser enderrocada i se'n construí una totalment nova. El 1992, s'hi tornaren a col·locar els elements renaixentistes.

Ajuntament. Ocupa l'antic Casal dels Procuradors de la Vila, edificat al segle XVI. El 1935, es convertí en la Casa de la Vila i la façana va ser decorada amb esgrafiatos que representen símbols de Martorell.

Casa Gausa. Edificada als segles XIV- XV. Actualment és la casa més antiga de la vila.

Museu Municipal Vicenç Ros. Ocupa una part de l'antic convent dels caputxins, edificat a finals del segle XVII. El 1945, per donació del propietari, es convertí en museu.

Caserna de Cavalleria. Edificada sobre la base de l'edifici antic del segle XVIII, el nou edifici, inaugurat el 2011, és la seu del Centre d'Interpretació del Patrimoni Martorellenc.

Torre de les Hores. Edificada el 1888, era la residència del filòsof Francesc Pujols.

(Barcelona) i els capitells de la sala de les cartes, de procedència molt diversa. Complementa el museu el fons d'art, constituït per dibuixos, olis, aquarel·les, escultures..., efectuades pel cercle d'amics del fundador. La casa-museu fou venuda a la Diputació de Barcelona i conserva tot el mobiliari i objectes decoratius que hi havia.

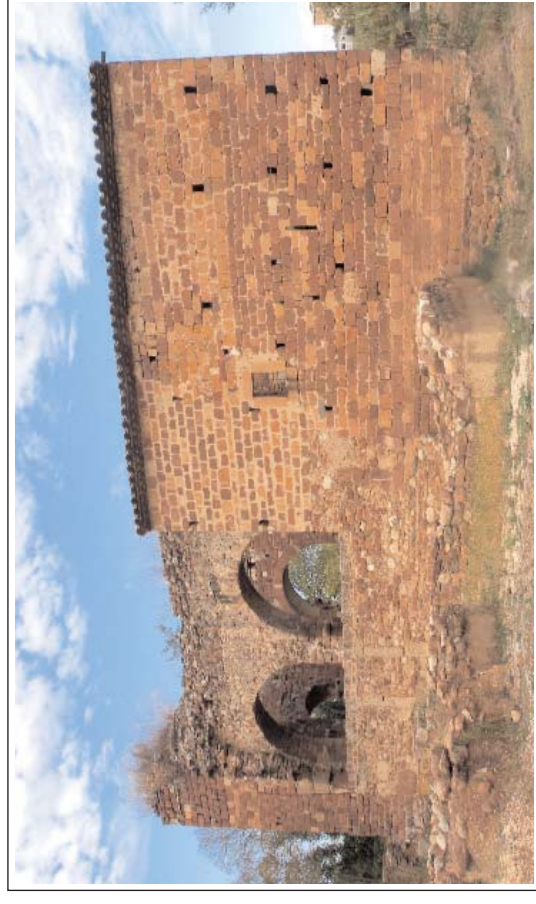
SANTA MARGARIDA DE MARTORELL (MARTORELL)

L'església esta situada a la dreta del riu Anoia, al costat del cementiri, sobre el traçat de la Via Augusta i en un lloc proper a la vil·la romana d'Ad-Fines. El segle V es bastí un primer temple paleocristià. Rebé diverses modificacions fins al segle XII en què es construí el romànic. L'any 1042 es fundà el monestir de Sant Genís de Rocafort. Més endavant, els monjos aixecaren la església romànica, que depengué del monestir i passà a ser parroquial. El primer document on surt esmentada és de 1143.

A finals del segle XIV, el monestir estava en una situació precària i als inicis del XV passà a ser un priorat. Poc més tard, els terratrèmols varen malmetre ambdós edificis i s'inicià una creixent degradació. El 1534, el comerciant barceloní Joan Bolet, adquirí ambdós temples, n'obtingué la secularització i procedí a reconstruir-los. En el de Santa Margarida, només es refé la part oriental, destinant la occidental a cementiri (s'han documentat enterraments a partir del segle XVI). Més endavant, va començar un nou

CASA MUSEU SANTACANA. L'ENRAJOLADA. Martorell.
Portal romànic del claustre de Santa Maria de les Puelles
instal·lat a l'exterior del Museu.

SANTA MARGARIDA. Martorell.

Nen. La façana, també moderna, té damunt de la porta una fornícula amb la imatge de Sant Joan Baptista i a sobre una rosassa amb una flor de sis pètals. Està decorada amb esgrafats.

CASA MUSEU SANTACANA “L’ENRAJOLADA” (MARTORELL)

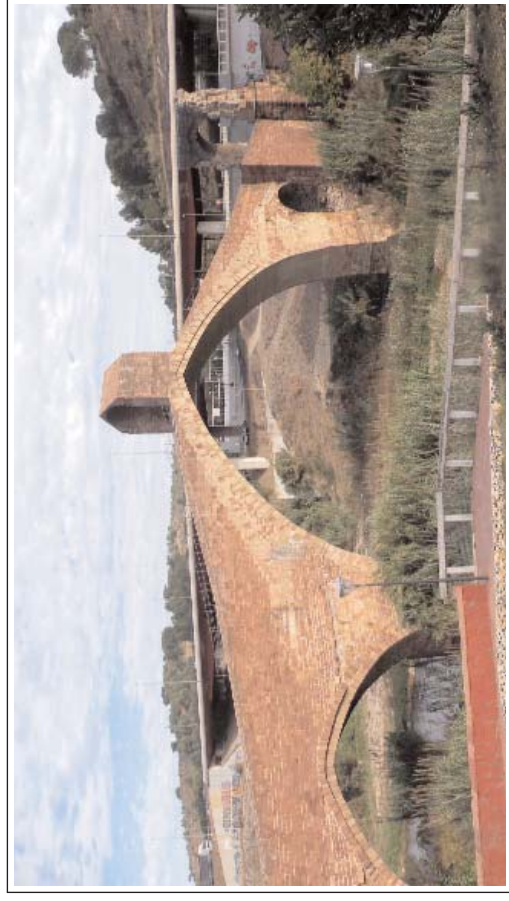
Francesc Santacana i Campmany (1810-1896), era fill d'un important hisendat i comerciant. L'any 1828 ingressà a l'Escola de Nobles Arts de la Junta de Comerç de Barcelona (l'Escola de Llotja) on cursà estudis de dibuix i de pintura. Després, va mantenir bons contactes amb artistes reconeguts (antics professors i companys de curs) i entre 1854 i 1858 va organitzar reunions, amb alguns d'ells, a casa seva. Malgrat que habitualment es definia com a “pintor” (algunes vegades també com a “hisendat i artista”), la seva obra pictòrica és escassa i poc coneguda. Tenia un idealisme romàntic i es dedicà especialment a l'arqueologia i a recopilar restes d'edificis antics (de Barcelona, Poblet, Montserrat, Martorell i rodalies). El 1876, fundà el museu a la seva casa pairal, on col·locà les restes recopilades, de manera que recuperessin la seva funció original. La seva obra va ser continuada pel seu net Francesc Santacana i Romeu (1883-1936), que, a causa de la gran quantitat de rajoles que contenia, l'anomena “l'Enrajolada”.

CASAMUSEU SANTACANA. L'Enrajolada. Petita mostra de l'exposició de rajoles

El fons més important del museu és la col·lecció de rajoles. Pràcticament tota la seva història, del segle XIV al XX, hi està representada. Les trobem emmarcades i també formant part d'un arrimador o d'un plafó. Completa la col·lecció de ceràmica, peces de forma, especialment vaixel·la. També conserva la col·lecció de ceràmica, 329 peces, del militar i erudit barceloní Lluís Faraudo i de Saint-Germain (1867-1957) que les donà al Museu Arqueològic de Barcelona i l'any 1966 foren traslladades a “l'Enrajolada”.

Són remarcables els elements escultòrics de pedra (romànics, gòtics i renaixentistes), recuperats de diversos llocs i que foren integrats a l'edifici. De romànics cal destacar: la porta del claustre de Sant Pere de les Puel·les

PONT DEL DIABLE. Martorell.

PONT DEL DIABLE (MARTORELL)

Fou construït vers l'any 10 aC, en època d'August, per les legions romanes III (Macedònica), VI (Victrix) i X (Gemina) i formava part de la Via Augusta. Durant molt temps va ser l'únic pont de la vall baixa del Llobregat, fins que al segle XIV es bastí el de Sant Boi. Abans de l'època moderna, en què es construïren embassaments i rescloses en el riu Llobregat per controlar-ne el cabal, hi havia periòdicament grans riuades. Estan documentades les del 1143 i del 1283, que causaren greus desperfectes al pont. El gener de 1939, l'arc central va ser dinamitat per l'exèrcit republicà durant la retirada. Fou reconstruït el 1963, respectant l'estructura gòtica anterior.

La construcció romana tenia una llargada de 130 m i l'amplada necessària pel transit de dos carros de bous alhora. La calçada era pràcticament horitzontal i disposava d'una pilastra central. L'aparell era de grans carreus encoixinats de pedra de gres vermella. Encara s'hi poden veure les marques de les legions que hi treballaren. Posteriorment, vers el segle II, al marge esquerre es bastí un arc triomfal honorífic.

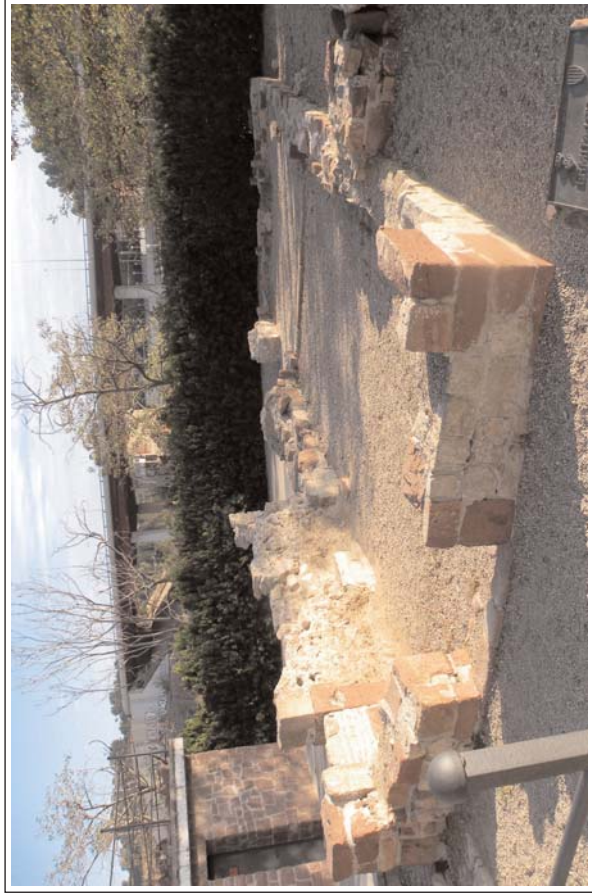
La riuada del 1143, s'endugué la pilastra central. Fou reconstruït en estil romànic amb carreus, de la mateixa pedra, mes petits, ben treballats i alineats amb filades uniformes. L'any 1283, encara, una altra riuada destruï la part central. Aleshores es decidí reconstruir-lo amb dos arcs ogivals, el central molt gran, que modificaren la forma del pont, passant a ser d'esquena

d'ase i més estret. Només permetia el transport amb bèsties de càrrega, que era el més utilitzat a l'època. S'empraren carreus de pedra de gres blanca barrejada amb alguns de vermella.

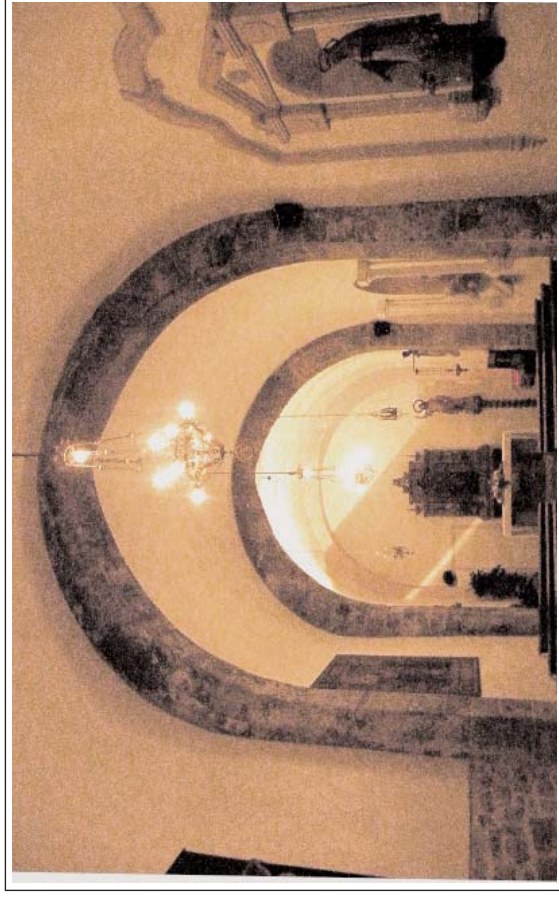
SANT BARTOMEU (MARTORELL)

La capella estava situada prop del Pont del Diable, al qual, durant l'època medieval, donà nom. Es desconeix la data de la seva fundació, però ja està documentada l'any 1208. Durant la Guerra del Francès (1808-14) s'utilitzà com a graner i el 1819 va ser novament oberta al culte. El 1821, les tropes constitucionalistes, la profanaren i quedà semidestruïda, però el 1830 fou reconstruïda. Finalment, el 1835, va ser incendiada, quedà destruïda i ja no es tornà a reedificar. L'any 1856, el bisbat cedí els terrenys a l'ajuntament i el 1870 s'hi construí el primer escorxador. Les excavacions dels anys 90, ja s'havia enderrocat l'escorxador, varen permetre posar al descobert les restes i esbrinar bastant com era.

La capella, era d'una sola nau, amb dos contraforts per banda, capçada per un absis carrat. La porta d'accés, per la documentació del segle XVIII, era molt petita i situada a ponent. Disposava d'un camp-

SANT BARTOMEU. Martorell

SANT JOAN DE L'HOSPITAL. Martorell.

nar de cadireta. L'espai a l'entorn de l'església presenta restes de construccions adossades i un cementiri medieval on s'hi van efectuar enterraments fins el 1835. L'obra, de qualitat irregular i diverses fases, mostra parts amb carreus regulars i altres de tàpia. Sembla que correspon a construccions dels segles XII-XIII.

SANT JOAN DE L'HOSPITAL (MARTORELL)

L'hospital fou fundat l'any 1205, però la seva capella no surt documentada fins el 1313. Més tard, el 1370 es modificà el pòrtic de l'entrada de la capella. L'època de màxim esplendor s'inicià a la segona meitat del segle XVII, amb la constitució de la Confraria de Sant Joan Baptista i Sant Josep, de tipus gremial, que agrupava diversos artesans. Després de la Guerra de Successió, hi ha constància que l'hospital estava totalment enrunat.

La capella fou bastida a llevant de l'hospital. Consta d'una sola nau, sense absis diferenciat, coberta amb volta de canó lleugerament apuntada i reforçada per tres arcs torals també apuntats. Segurament que correspon a finals del romànic. A l'entrada, hi havia un atri que comunicava amb l'hospital. Segurament, la modificació del 1370, el convertí en una mena de vestíbul amb un cor alt, cobert per una arcada gòtica. Actualment al presbiteri hi ha un retaule modern, del 1987, amb la Mare de Déu de la Gràcia i el